

HRVATSKO KRŠĆANSKO NAZIVLJE CROATIAN CHRISTIAN TERMINOLOGY

Hrvatsko kršćansko nazivlje (II.) dr. sc. Mile Mamića, red. prof. u miru – *rana i nada Bleiburga*, Informativni centar MIR Međugorje, 2020.

Hrvatska akademska zajednica u 2020. godini postala je bogatija jezikoslovno-duhovnom monografijom *Hrvatsko kršćansko nazivlje (II.)* hrvatskog jezikoslovca i jezičnog savjetnika dr. sc. Mile Mamića, red. prof. u miru, koja je tiskana u izdanju Informativnoga centra „MIR” u Međugorju.

Knjiga se sastoji od 254 stranice. Nakon „Predgovora” (str. 11-13) slijedi središnji dio knjige. Iako veći broj članaka prati „vezane” (str. 13) teme: crkvenu, liturgijsku godinu, svetkovine, blagdane i spomendane, autor knjigu dijeli u dva dijela: A. Članci u vezi s crkvenom godinom i blagdanima (41 članak) i B. Ostali članci, tzv. „nevezani” članci (34 članka). Središnji dio nalazi se od 15. do 238. stranice, nakon čega slijedi bibliografija, od 239. do 246. stranice, s ukupno 140 bibliografskih jedinica, uključujući mrežne izvore. Multidisciplinarni karakter knjige podrazumijeva i jezikoslovnu i teološku tematiku. Zato što je riječ o dvama (ovdje ujedinjenim) područjima znanosti, bilo je potrebno napisati dvije različite recenzije, iz jezikoslovnog i teološkog područja. Biblijsko-teološku recenziju napisao je teolog i bibličar dr. sc. fra Ivan Dugandžić, a jezikoslovnu prof. dr. sc. Zrinka Jelaska. Na samom kraju knjige nalazi se životopis autora (str. 253-254).

U „Predgovoru” autor s ponosom ističe utjecaj svojih gimnazijskih profesora Franjevačke klasične gimnazije u Sinju, dr. fra Jeronima Šetku i njegovu studiju *Hrvatska kršćanska terminologija* te dr. fra Karla Kosora i njegove *Bilješke o jeziku suvremenih hrvatskih pisaca*, koji su ostavili znamenit trag u Mamićevu polustoljetnom bavljenju hrvatskim književnim jezikom. Kako dalje navodi, imao je sreću i na studiju hrvatskoga jezika imati izvrsne profesore: Jonkea, Babića, Moguša, Vončinu, Hercigonju, Pranjića, Silića, Rosandića i druge. Tako mu je preko odrastanja u Lišanima Ostrovičkim, Franjevačke klasične gimnazije u Sinju, Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a potom radnog iskustva u Zavodu za jezik („nije se zvao hrvatski, ali je bio!” str. 11), sveučilištu u Münsteru i Budimpešti do Filozofskog fakulteta u Zadru i Škole hrvatskoga jezika (LIN-CRO) „proučavanje, promidžba i popularizacija hrvatskoga jezika postala ugodnom životnom zadaćom” (str. 11). S posebnom

radošću, još i prije osamostaljenja Republike Hrvatske, prof. dr. sc. Mamić, na poticaj akademika Babića, sanjao je o pisanju hrvatskih zakona u hrvatskoj državi „na što boljem i ljepšem hrvatskom jeziku” (str. 11). Taj san je i ostvaren kada je kao stručni član Odbora za zakonodavstvo u Saboru Republike Hrvatske i kao jezikoslovac terminolog za hrvatski pravni jezik¹ sudjelovao u jezičnom oblikovanju temeljnih hrvatskih zakona. Za svoj rad dobio je i Državnu nagradu za znanstveni rad – za promidžbu hrvatskoga jezika (2006.). Svoj doprinos očuvanju hrvatskoga (kršćanskoga) jezika ovaj kršćanski intelektualac i jezikoslovac dao je i u okviru emisije *Govorimo hrvatski* Hrvatskoga Radija, podarivši niz jezičnih savjeta o kršćanskim, crkvenim i biblijskim pojmovima. Tako „dva vrlo važna i stara temeljna područja - hrvatsko pravno i kršćansko nazivlje” (str. 12), koja su pretpostavka uređene države iz Mamićevih prohrvatskih snova, ulaze zajedno u jezični istraživački djelokrug autora pa je i posve očekivana činjenica da je u svojoj knjizi *Jezični savjet*² jedno cijelo opsežno poglavlje posvetio hrvatskom kršćanskom nazivlju. Osim što je 2004. godine objavio knjigu *Hrvatsko pravno nazivlje (Članci i rasprave)*, iste godine tiskano mu je prvo izdanje knjige *Hrvatsko kršćansko nazivlje (Članci i rasprave)*.

Uz navedeno, prof. dr. sc. Mamić od proljeća 2015. godine kontinuirano sudjeluje u radu *Glasnika mira* u Međugorju kao član dopisnik, objavljujući u vlastitoj kolumni „Hrvatsko kršćansko nazivlje”. Na poticaj suradnika dobronamjernika koji su poznavali njegov dotadašnji rad, ali i životni, kršćanski, entuzijazam, autor je počeo razmišljati o knjizi koja bi se bavila hrvatskim kršćanskim nazivljem. Da je (u svojim promišljanjima) na pravome putu, potvrdilo mu je hodočašće u Bleiburg, „gdje je moj neviđeni čaća Joso (i mnogi naši ljudi) počeo svoj križni put s nadom u uskrsnuće” (str. 12). Stoga je odlučio prihvatiti suradnju Informativnog centra „Mir u Međugorju te ovu knjigu „kao dijete od 75 godina” (str. 12) u znak zahvalnosti posvetiti ocu, što i navodi na istaknutome mjestu u posveti knjige: „OVU KNJIGU POSVEĆUJEM SVOM NEVIDENOM ČAĆI JOSI, BLEIBURŠKOM MUČENIKU”.

Autor ne odabire sasvim slučajno 2020. za godinu tiskanja *Hrvatskog kršćanskog nazivlja (II.)*, kao što ni slučajno ne bira 75 članaka u monografiji. Osim što je ova monografija jezikoslovno-

¹ Prof. dr. sc. Mile Mamić autor je knjige *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*, objavljene prvi put 1992. godine u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade u Zagrebu.

² Prvo izdanje *Jezičnih savjeta* objavljeno je 1996. u izdanju Hrvatskoga filološkog društva u Zadru, a ponovljeno izdanje 1997. Obje knjige imaju poglavlje „Hrvatsko kršćansko nazivlje”.

duhovni spomenik sjećanju na ovogodišnju 75. godišnjicu Bleiburške tragedije, i na pokojnog oca, simboličnost 75 članaka označava autorove godine ispunjene „mladenačkim” (str. 12) duhom. Iako bi dodatak u zagradama knjige „mogao značiti da je to drugo izdanje prve knjige... bliže je istini da je ovo druga knjiga pod sličnim naslovom. (...) Nastojao sam pisati nove stvari. To je neiscrpan rudnik novih, neobrađenih tema” (str. 13), kako sam autor u predgovoru navodi. Riječima recenzenta I. Dugandžića, ova knjiga: „velik je doprinos uzdizanju kršćanske kulture” (str. 248), a prema Z. Jelaski, svako njezino „poglavlje želi proniknuti u naziv, riječ i ono u riječi mnogo dublje od riječi” (str. 251). Posežući za kulturološkim, biblijskim, teološkim, liturgijskim i filozofskim priručnicima, autor nazive interpretira s pravogovornog, pravopisnog, tvorbenog, morfološkog i naglasnog gledišta, nikada ne odbacujući jasno izražen biblijsko antropološki i biblijsko apologetski stav.

Poglavlje A: *Članci u vezi s crkvenom godinom i blagdanima*, slijedi liturgijsku godinu („koja počinje u nedjelju koja je najbliža blagdanu Svetoga Andrije, 30. studenoga”, str. 17) te se redom nižu članci o *Bezgrješnom začecu, Božiću, Vodokršću/Bogojavljenju/Sveta tri kralja, Stepinčevu, Svijećnici/Pepelnici, Svetom Josipu, Zdravomariji, korizmi ili četrdesetnici, Tjednu muke/Svetom tjednu ili Velikom tjednu, Uskrsnuću Gospodinovu/Uskrsu/Vazmu/Pashi, Uzašašću/Spasovu, Duhovima/Pedesetnici, Presvetom Trojstvu, Gospi Žalosnoj, sve do blagdana Gospe od Zdravlja* (21. studenoga).

Mamić ističe kako za naziv *korizma* ili četrdesetnica vrijedi isto pravopisno pravilo kao i za *došašće* ili *adven/a/t*. Pišu se malim početnim slovom jer ne znače blagdan nego vrijeme crkvene godine (str. 57). Između, pak, dvaju naziva koji označavaju Kristovu muku, *križni put* ili *put križa*, obično se daje prednost nazivu *križni put*, uz objašnjenje: „po hrvatskoj jezičnoj normi kad god se koji pojam može istoznačno izraziti svezom pridjeva i imenice i svezom imenice s imeničkom dopunom u genitivu, prednost se daje svezi pridjeva i imenice” (str. 67), u članku *Križni put, Kalvarija i Golgota u svjetlu uskrsnuća* (str. 67-69). Navodi i kako riječi *Golgota/golgota* i *Kalvarija/kalvarija* mogu biti toponimi i opće imenice. Kada je riječ o toponimima, pišu se velikim početnim slovom (*Golgota, Kalvarija*), a kao opće riječi napisane malim slovom (*golgota, kalvarija*) znače „velika muka, patnja, mučeništvo; velike nevolje, nesreće...” (str. 68).

„Budući da brojni hrvatski kršćanski nazivi imaju svoje hebrejske, grčke, latinske, staroslavenske i druge jednakovrijednice, autor kao klasični filolog uspoređuje te nazive u pojedinim jezicima (...), a kao umjereni purist načelno daje prednost hrvatskoj riječi” (Jelaska, str. 250- 251). U etimološkom čitanju tako navodi da „riječ *Betlehem*

znači ‚kuća mesa = tijela‘ (prema arapskom) i ‚kuća kruha‘ (prema hebrejskom)”. Vjeran svome (duhovnom) mladenačkom oduševljenju pri spoznaji klikće: „Pa to je euharistija!” te citirajući Sveto pismo nastavlja: „Kruh koji ću ja dati tijelo je moje za život svijeta (Iv 6, 52)”, pozivajući na bogatstvo čovjeka u Bogu ističe da „*bogat* i *ubog* imaju isti korijen” (str. 132).

Mogli bismo kazati kako je središte A poglavlja i cjelokupne knjige *Bog je srce* (str. 79 -81), u kojemu kroz jezično-duhovno promišljanje objašnjava teologiju – Boga (najvišeg duha ili bića te odnos između njega, svijeta i čovjeka). Preko grijeha, kajanja/pokajanja, skrušenja, ispovijedi, pokore, obraćenja, oprostjenja i otkupljenja dolazi se do „temeljne riječi: MILOSRĐE, a ona će nas dovesti do temelja i središta svijeta – do Srca, do Boga punog ljubavi i milosti” (str. 79). Pridjev *milosrde*, kao temeljni pojam, spaja i židovstvo, i kršćanstvo, i islam, stoga ga Mamić izdvaja kao „jedan od glavnih Božjih atributa”. Napominje pritom kako je pitanje njegova naglasaka vrlo zamršeno, i kako ćemo u vrlo uglednim kroatističkim knjigama pronaći naglasno dvojstvo: *milosrde* i *milòsrde*. Međutim, kada je u pitanju Bog koji je Srce, tu nema dvojbe, kao što je nema ni pri pisanju definicije Boga riječima *ljubav*, *milosrde* i *srce* velikim početnim slovom (kako je i navedeno na početku ove rečenice). U cijeloj knjizi, uz razumsku, Mamić osjećajnoj dimenziji pridaje jednaku vrijednost – kao što „Srce Isusovo gori od ljubavi prema čovjeku i iz njega blistaju Božje zrake ljubavi, milosti i milosrđa” (str. 81), tako je i hrvatski jezik godinama (sa)čuvan iz ljubavi čovjekova srca (Ni Matoš nije mislio na puki tjelesni organ kad je napisao stih: „I dok je srca, bit će i Kroacije!”, str. 80), čime autor i danas poziva na borbu (srcem) za hrvatsku domovinu i hrvatski jezik – iz ljubavi, i za ljubav.

Poglavlje B: *Ostali članci*, obuhvaća članke različite (svjetovne) tematike, no iako su naslovljeni *Ostali članci*, ni tada se ne odstupaju od jezično-kršćanskog kao moralno-poučnog. I u poglavlju B pronalazimo eshatološke elemente te hermeneutičko-egzegetska tumačenja Biblije.

U članku *O riječi grijeh, njezinim oblicima i izvedenicama* (str. 151-153) zastupa pravopisno stajalište Vijeća za normu hrvatskoga jezika smatrajući „likove sa *grje-* boljom hrvatskom tradicijom”, dajući im „načelnu prednost pred likovima sa *gre-*“ (str. 153). Dalje u prinosu *Očenaš, Oče naš, Molitva Gospodnja ili kako drukčije?* (str. 163-165) problematizira pravopisno pitanje pisanja *Očenaša*, opće-kršćanske molitve ugrađene u temelje kršćanske kulture. „Prema aramejskoj riječi *Abba*, kako djeca tepaju ocu, (a koja je najbliža međimurskom izrazu *Japek naš*, gdje je u korijenu mađarska riječ

apa za „otac”), nastao je naziv za molitvu *Oče naš*. *Molitva Gospodnja/Gospodnja molitva* znači da nas je tu molitvu naučio Isus (Gospod/in/ naš). Prevladala je, pak, sraslica *Očenaš* „nastala davno u hrvatskome jeziku, prema prvim riječima te molitve *Oče naš* (kao *Isuskrst* prema *Isus Krist*)” (str. 163). Pritom je nepravilna uporaba naglasne duljine: „duljina na zadnjem slogu u riječi *Očēnāš* toliko je mnogima u svijesti, da tu duljinu prenose na *naš* kad mole *Oče naš* tako da izgovaraju dugosilazni naglasak – *nāš*, a treba *nāš*” (str. 163).

U narednim tekstovima B poglavlja slijede daljnja promišljanja o *Očenašu*, nakon čega slijede tekstovi posvećeni „vidljivom znaku” i „nevidljivoj milosti” Božjoj, sadržanoj u riječi *sakrament/sakramenat* (str. 185), koja „u duhu hrvatskoga jezika, i prema njegovim glasovnim pravilima, čuva *a*: *advenat, dokumenat, elemenat, argumenat, ritam, fakat, Egipat, Cipar* i dr. (str. 186). Mamić u vezi s time predlaže čuvanje arhaičnog, blagoglasnog *a* (tako i u riječi *sakramenat*), unatoč tome što noviji jezični priručnici odbacuju *a*. Nadalje, iako je u današnjem hrvatskome jeziku običniji glagol *prekrižiti (se)*, autor ne odbacuje ni *prekrstiti (se)* kao ćirilometodsku baštinu, a prema tome smatra prihvatljivim i dualnost *oblika raskrižje/raskršće* (str. 191) u članku *Koji je prvi sakramenat?* (str. 191-193) Nastavlja niz promišljanja o ostalih šest svetih sakramenata Katoličke Crkve. Ističe kako valja razlikovati *dušobrižnik* (onaj koji se brine za dušu/duše, svećenik, prema njem. *Seelsorger*, str. 217) od *dušebrižnika* (špijun, *doušnik*, osoba koja se gorljivo zalaže za sumnjive ideale, str. 207). Kada je riječ o pravilnoj uporabi naziva za osobe posvećenoga života, navodi kako „riječi *fra* i *don* stoje kao proklitika ispred imena; (...) pogrešno je tu kraticu dodavati prezimenu” (str. 214); tumači i (ne)sinonimske uporabe naziva *beatifikacija, kanonizacija*, tj. proglašenje blaženim/svetim (str. 222). Zanimljiv je nastanak riječi *krunica*. To je umanjenica prema riječi *kruna*. „Marija je kao MAJKA VELIKOGA KRALJA zaslužila najljepšu krunu... (...). Budući da je *ruža* u lat. *rosa*, nastala je i latinska riječ *rosarium*, (...) prema čemu je u hrvatskom nastao *rozarij*, zatim *ruzarij, ružarij*. Usporedno se u nas upotrebljavala i riječ *krunica*. ... to je kruna, vijenac” (str. 233) Blažene Djevice Marije. Posebnu jezikoslovnu i vjerničku pozornost posvećuje *Kraljici mira* (str. 100-102) te *Blaženom Alojziju Stepincu* ili *Stepinčevu* (str. 38-40), koje na više mjesta u knjizi povezuje osmišljenom novotvorenicom „blaženište” za Međugorje i muke koje (na putu da službeno postane sveto) ono proživljava, kao što je otežan put i službenog proglašenja blaženog Alojzija Stepinca svetim - što sve opet podsjeća na simboliku bleiburškoga Križnoga puta.

Nadalje, smatramo da je članak *Što je čovjek?* (str. 138-139) upravo središnji tzv. svjetovnog, B poglavlja. Štoviše, taj središnji članak B poglavlja: *Što je čovjek?* (str. 138-139) pandan je središnjem članku A poglavlja i čitave knjige: *Bog je srce* (str. 79-81), jer je posljedično i čovjek (kao Božje dijete) – Srce. Čovjek je ovdje promatran kao „vrhunac Božjeg stvaralaštva – kruna stvorenja” (str. 138). Nasuprot navedenoj tužnoj zemaljskoj slici o čovjeku u *Mati čovjekovoj* V. Parun: „Gorko je čovjek biti kad nož se s čovjekom brati” (str. 139), stoji Kristova druga Zapovijed ljubavi, koja nas čini *ljudima* u pravom duhovnom smislu, zbog čega nastaje i mislena imenica: *ljudskost/čovječnost*. To što u jezičnom smislu „čovjek nema formalne veze sa *ljudi*”, Mamić ističe kao „nadomjestak, supletivizam, kad se neki oblici tvore od neke druge osnove (kao *ja – mene, mi – nas, jedan – prvi* itd.)” (str. 138).

„Složenice kojima je drugi dio *-ljublje*”, *čovjekoljublje/bratoljublje*, također ističe u članku *Ljubav je najvažnija* (str. 140-143), podcrtavajući Kristovu Zapovijed ljubavi: „Nosite teret jedan drugoga i tako ćete ispuniti zakon Kristov!” (Gal 6, 3) (str. 142). Središte čovjeka, njegovo srce, opisuje slikovitom utakmicom između mana i krjeposti, tj. dobra i zla, koja se „igra u ljudskom srcu... u cijelom čovječanstvu kroz povijest” (str. 211). Iako „Isus, Pavao i Ivan kažu: Najvažnija je ljubav”, Mamić na mjesto „kapetanice ženske ekipe pozitivnih ljudskih osobina” stavlja „poniznost i ljubav, dvije u jednoj, nerazdružive i snažne. Na drugoj su strani negativne ljudske osobine... Kapetanica im je oholost.” (str. 142).

O svezi života i smrti svjedoče istoznačnice u općejezičnoj uporabi: *doživotni* i *besmrtni* (str. 210), (koje se ipak u hrvatskom pravnom nazivlju znatno razlikuju). Aktualizirajući društvena zbivanja, autor izdvaja svezu Hod za život, nastalu u novije vrijeme, koja se, ističući važnost *kulture života* (str. 210), zauzima „za zaštitu ljudskoga života od začeca do prirodne smrti te odgovorno ponašanje prema daru života”, a s tim u vezi za „solidarnost, altruizam, žrtvovanje za druge, darivanje, sebedarje” (str. 211), naglašavajući da „život bez savjesti je zvjerinjak” (str. 213), zbog čega bismo mogli kazati da ova knjiga ima teološko-emocionološki potencijal (emocionologija je književna znanost u nastajanju). U izravnom nerijetkom obraćanju čitatelju nazivima: „brate, sestro” (str. 211) autor pun kršćanskog optimizma poziva: „Neka cijeli naš životni tijek bude hod za život u svojoj punini!” (str. 212).

Da ni smrt nije kraj, Mamić objašnjava u najeklatantnijem sljedećem primjeru u *Hrvatskom kršćanskom nazivlju (II.)*. Navodi kako sve hrvatske gramatike ističu da je pri pisanju akuzativa i(li) genitiva

bitna razlika radi li se o živom ili neživom, i dodaju: imenice muškoga roda koje znače živo imaju akuzativ jednine jednak genitivu, a imenice koje znače neživo imaju akuzativ jednak nominativu. Za primjer uzima imenice *pokojnik* i *mrtvac*, čiji su akuzativi jednaki genitivima: *pokojnika*, *mrtvaca*. Zbog toga što se pokojnik i mrtvac ponašaju kao živi, osmišljava sintagmu hrvatskog jezika kao „uskrsnog jezika”, navodeći kako „gramatike to objašnjavaju psihološkim razlozima, a mi, kršćani u svjetlu uskrsnuća, uskrsne nade i vječnoga života možemo to razumjeti i drukčije” (str. 74). Knjigu završava prinosom (pravo)pisanja velikog počenog slova i spoznajom: Sin Božji jednako je Isus Krist jednako Jaganjac Božji, navodeći kako je prema *Rječniku biblijske teologije* (1993.) i „...Sin oduvijek, vječan u pravom smislu” (str. 235), kao i Otac, što obično predstavlja nedoumicu u pravopisnom i teološkom smislu.

Mamić često navodi asocijacije iz svakodnevnog života, a nerijetko i autobiografske elemente. Rana zbog gubitka oca Jose u Drugom svjetskom ratu, prije 75 godina prisilno odvedena u partizane, koji je uhvativši zgodnu priliku prešao u hrvatsku vojsku, a potom je zarobljen u Bleiburgu, otkada mu se gubi svaki trag, velika je. Ona je obilježila Milu, još nerođeno dijete u utrobi majke i cijeli daljnji život obitelji. Međutim, „činjenica Kristova uskrsnuća, susret sa živim, uskrslim Gospodinom unosi novo svjetlo” (str. 63), kako ranije u poglavlju o *Tjednu muke* navodi. „Čovjek i križ su dubinski povezani” (str. 66), stoga autor kao baštinik dvotisućljetne Crkve, s vjerom ističe da je lijek za naš križ i kalvariju u petnaestoj postaji – Kristovu uskrsnuću (str. 63). Zagledan u Kristov križ, snagom čovjeka kršćanina, Hrvata i humanista – sedamdesetpetogodišnjeg djeteta (Božjeg) – *Hrvatskim kršćanskim nazivljem* (II.) autor poziva na općenacionalnu pomirbu, poručujući kako je u bezuvjetnom opraštanju jedina pobjeda nad *kulturom smrti* (str. 210) i bleiburškom livadom crvenom od krvi: „Oče, oprostite im jer ne znaju što čine!” (str. 123), citirajući Lukino evanđelje (Lk, 23, 34). Konačno, ovaj jezikoslovno-duhovni spomenik, osim što čitatelju pomaže u proširivanju jezične i vjerske kulture na hodočasničkom putu spasenja, u metaforičko-simboličkom smislu može biti, i jest – rana, ali i nada (svakog) Bleiburga, tj. svih nevino stradalih zemaljskih mučenika pod bezumljem zla i rata.

Jelena Alfirević